

HİTİT DEVLETİ'NDE GÜVENLİK ALGISI SECURITY PERCEPTION IN THE HITTITE STATE

Nermin ATİLA*

Makale Bilgisi Article Info

Başvuru:30 Ocak 2018 Received: January 30, 2018
Kabul: 26 Haziran 2018 Accepted: June 26, 2018

Özet

Hititler Anadolu'da ilk büyük siyasi birliği kurmuş ve bu birliği ekonomik ve askeri açıdan güçlendirerek dönemin önemli bir devleti haline gelmiştir. Bu devlet kurulduğu merkez olan Hattuša'dan başlayıp Kuzey Suriye'ye kadar sınırlarını genişletmiştir. Toprakları gittikçe genişleyen bu siyasi güç doğal olarak devrin diğer büyük güçleri ile coğrafi olarak yakınlaşan bir ülke konumuna gelmiştir. Hitit Devleti'nin bu hızlı büyümesi başka devletlerle ortak çıkar çatışmasına neden olmuştur. Bu durum ülkenin ve ülkede yaşayanların güvenliğinin sağlanmasını konusunda ciddi tedbirler alınmasını gerektirmiştir.

Hitit Devleti'nin güvenlik algısı esas olarak iki başlık altında incelenebilir: "İç Güvenlik" ve "Dış Güvenlik". İç güvenlik asayiş, dış güvenlik ise sınırlar dışından gelebilecek olası saldırılardır. Hitit Devleti'nin güvenlik tedbirleri sadece siyasi ve askeri endişelerden kaynaklanmıyordu. Nitekim ele geçen filolojik ve arkeolojik materyaller güvenliğin fiziki, sosyal, ekonomik boyutlarını da açık bir şekilde yansıtmaktadır. Hitit Devleti'nin mutlak hâkimi olan kral, iç ve dış güvenlik konusunda yüksek dereceli memurlarına buyruklar verip, bu konularda çeşitli düzenlemeler yapmıştır. Bu makalede, Hititlerin yaşanan iç ve dış olaylar karşısında aldığı güvenlik tedbirleri, kendilerinden geriye kalan mimari kalıntılar ve belgelerin değerlendirilmesi yoluyla tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hititler, "İç Güvenlik", "Dış Güvenlik", Sınır Güvenliği.

Abstract

The Hittites established the first major political unity in Anatolia and became an important state in the era by strengthening it in economic and military terms. This state expanded its borders from Hattuša which is the center of its establishment, to

---

* Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, nerminatila1941@gmail.com

Northern Syria. This political power, whose territory is expanding more and more, naturally became a geographically close country with other great powers of the era. This rapid growth of the Hittite State caused common conflict of interest with other states. And this situation required serious measures to ensure the safety of the country and the people living in the country.

The security perception of the Hittite state can be examined under two main headings: "Internal Security" and "External Security". Internal security is the public order, whereas external security is the possible attacks that may come from outside the borders. The security measures of the Hittite State were not only due to political and military concerns. However, the philological and archaeological materials recovered clearly reflect the physical, social and economic dimensions of security.

The king, who is the sovereign ruler of the Hittite State, gave orders to his high-ranking officials on internal and external security, and external security and made various arrangements in these matters. In this article, the security measures taken by the Hittites against the internal and external events will be discussed through the evaluation of the architectural ruins and documents what were left from them.

Key Word: *The Hittites, "Internal Security", "External Security", Border Security.*

Güvenlik; kişi, toplum ve devlet yaşamında “tehlike ve korkudan uzak kalma” veya bunlara yönelik “bir tehdidin olmaması” şeklinde tanımlanır.¹ Tarih en erken dönemlerinden başlayarak insanoğlu, yaşamını sürdürmesi için gerekli olan temel ihtiyaçlarını giderdikten sonra, gerek bireysel gerekse de yaşam alanındaki besin varlığının güvenliğini sağlamaya yönelik gayretler içerisinde olmuştur. Güvenliğe ilişkin bu tedbirlerin fiziki, siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri boyutlarının olduğu bir gerçektir. Bu yüzden güvenlik kavramının geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerekir. Eskiçağlarda toplumlar ve onların oluşturduğu siyasi yapılar güvenliklerini sağlamak için çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirler hakkında bilgilerimiz kısıtlı olmasına rağmen devletlerin güvenlik endişesiyle yaptığı icraatlar belgelerde satır aralarında gizlenmiştir.

Sosyal güvenliği ilgilendiren Hitit öncesinde Anadolu’sunun siyasi görüntüsüne bakıldığında irili ufaklı şehir devletlerinden oluşan parçalı bir yapı söz konusudur. Hâlbuki bu çağlarda Anadolu’nun güneyinde, Mezopotamya’da daha güçlü devletlerin olduğu bilinmektedir. Bu devletlerin Anadolu coğrafyasına ilgisi metinlere yansımıştır. Bu döneme ait en eski belge *šar tamhāri* “savaşın kralı “ adlı Akad kralı Sargon ve torunu Naramsin’in Anadolu’ya yaptıkları icraatları anlatan metindir.² Metinde Anadolu’da

¹ <http://www.tdk.gov.tr/> 28.11.2017.

² Günbattı 1998, 262-265.

Purušhanda (Purušhattum) kentinde bulunan Asurlu tüccarların Sargon'a başvurarak onları korumalarını istediklerini anlatılmaktadır. Daha sonra Sargon'un torunu Naramsin'in (M.Ö. 2260-2223) aralarında Anadolu'ya gelerek ve içlerinde Hattuş ve Kaniş gibi krallıkların bulunduğu 17 yerel krallın birleşmesiyle oluşan bir birliğe karşı savaştığı anlatılmaktadır.³ Bu koalisyon Mezopotamya'dan gelecek olan dış tehlikelere karşı Anadolu'da şehir devletlerinin gösterdiği reaksiyondur. Bu birlik Anadolu'daki şehir devletlerinde güvenlik zafiyetinin olduğunun kanıtıdır.

Asur Ticaret Kolonileri Döneminde de Anadolu'ya ilgi devam etmiştir. Her ne kadar Anadolu'da bağımsız davranan krallıklar M.Ö. II. bin yılın başlarında ortaya çıkmış olsa da bu dönemde Asurlu tüccarlar Anadolu'yu sosyal, kültürel, ekonomik açıdan etkilemiştir. Asur Devleti, yerel krallıklarla yaptıkları antlaşmalara kervan ve kervan yollarının güvenliğini sağlamak, tüccarları korumak, cinayet, yağma, hırsızlık gibi olayları araştırıp çözmekle mükelleftir. Krallıklar, tüccarları korumaları karşılığında *qaqqadātum* "kafa vergisi" almaktadır.⁴

Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğinin sağlanmasına yönelik hükümler Asur ile Kaniş arasında yapılan antlaşmayı içeren bir tablette değinilmiştir. Bunlar; Asurlu birisi öldürülürse kan parası ödenecek ve öldüren kişi Asur'a teslim edilecek ve o kişiye ölüm cezası verilecektir. Asurlu tüccarların mallarına zorla ve ucuza el konulmayacaktır. Kaybolan mallar ise bulunup iade edilecek ve eğer kayıp mal bulunmazsa yerliler tarafından tazmin edilecektir. Tüccarların ticari faaliyetlerinin kısıtlanmayacaktır.⁵ Diğer belgelerde ise dağınık halde Asurluları tehdit edebilecek pek çok durumdan bahsedilmektedir. Bunlar; şehirde çıkan isyanlar, salgın hastalıklar, kaçakçılık, başka suçlardan hapse atılma, hırsızlık, yağma, gibi olaylardır.⁶ Bu durum Anadolu'ya dışardan gelen tüccarların güvenlik ihtiyacının göstergesidir.

Eskiçağ toplumlarında güvenlik konusuna verilen önem çeşitli belge gruplarında izlenmektedir. Anadolu'da şehir devletlerini tek bir çatı altında toplayan Anitta'ya ait bir belge⁷ de de güvenliği sağlama konusunda tedbirler alındığı görülmektedir. Metinde, Kuşşara kralı Anitta, babasının

³ Günbattı 2012,7.

⁴ Erol 2007,145.

⁵ Günbattı 2005, 761

⁶ Erol 2007,136.

⁷ CTH 1, S.Koşak, hethiter.net/: hetkonk (v.1.97); CTH 1 KBo 22.5; CTH.1.1 A KBo 3.22; CTH.1.1.B KUB 26.71; CTH 1.1.C KUB 36.98b (+) KUB 36.98 (+) 36.98a (+) 36.98c; CTH 1.1.D KBo 50.1, Anitta Metni'nin tercümesi için bkz. Neu 1974, 10-15; Alp, 2001 53-55.

Neša'ya bir gecede aldığından bahsetmektedir. Kralın Neša kentinin güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirler aldığı anlaşılmaktadır. Anitta özellikle Neša'da bulunan halka kötülük yapmadığını belirterek onların can güvenliğini temin ettiğini belirtmektedir. Hatta onları kendisine ana baba yaptığını da vurgulamaktadır. Aynı metnin ilerleyen satırlarında Anitta Anadolu'nun sarp, dağlık ve ulaşılması güç bir yerinde Hititlere başkentlik yapacak olan Hattuş'u ele geçirip, lanetlemektedir:⁸

“Onu geceleyin güçlü (bir saldırı) ile aldım, yerine üzerlik otu ekdim. Kim benden sonra kral olursa ve Hattuş'u tekrar iskân ederse, göğün tanrısı onu ezsin.”

Hattuş, kralın iktidarını tehdit edebilecek bir güç olmalı ki Hattuş'u yeniden iskân edilmemesi yönünde lanetlemektedir. Kralın yeni kurulan kentin güvenliği sağlamak ve kendi iktidarına karşı gücü ortadan kaldırmak için uyguladığı bir strateji olmalıdır. Kralın Neša'nın güvenliğini sağlamak için aldığı önlemlerden biri de *“Neša'da surlar inşa ettim.”*⁹ ifadesinde belirttiği üzere kenti surlarla çevreleme girişimidir. Anitta ele geçirdiği kentlerin surlarını ateşe vermesi, o kentleri fiziki, askeri, ekonomik açıdan çökertmesi aynı zamanda kendinin ve ülkesinin güvenliği için gerekli bir müdahaledir.

M.Ö. II. bin yılında Anitta, Neša'ya tehdit olarak gördüğü ve bir daha iskân edilmemesi için lanetlediği Hattuş, I.Hattuşili tarafından yerleşime açılmıştır. Kral Anadolu'daki pek çok şehir devletini nasıl bertaraf ettiği ve Hattuşa'ya yerleşmesinin sebebi henüz tam olarak bilinmemektedir. Fakat kentin coğrafyasına bakıldığında, Hattuşa'nın seçilmesindeki en büyük etkenin güvenlik olduğu göze çarpmaktadır. Boğazköy/Hattuşa'nın jeopolitik konumunun güvenliğe etkisi şöyledir: Hattuşa, Kaneş- Kültepe gibi ticaret yollarının merkezinde olmayan düşmanın kolaylıkla zapt edemeyeceği bütün tehlikelerden uzakta bir yerleşim yeridir. Hattuşa, doğu ve güneydoğusunda yüksek tepelerle çevrili, tümsekler, çukurlar, kaya kütlelerinin şekillendirildiği iki vadi arasında eğimli bir arazi üzerinde kurulmuştur. Kentin bu çetin coğrafyası, şehrin savunmasını kolaylaştırmıştır. Geniş bir bölgeyi kontrol edebilecek stratejik bir konumda inşa edilen kentin belirli bölgelerine sur sistemi yapılmıştır. Kentin diğer bölgelerinde ise coğrafyanın doğal savunma sistemi vardır. Kenti korumak için yapılan tahkimat yapıları, yerel topoğrafyaya ustaca inşa edilerek korunaklı bir başkent haline gelmiştir. Kentin, doğu, batı, güney yönlerinden giriş-çıkış yapılması imkânsızdır. Doğuda derin bir vadi, dışarıdan gelecek

⁸ Anitta Metni, Ay. 47- 51, Neu, 1974, 12-13; Alp, 2001, 53.

⁹ Anitta Metni, Ay. 55-58, Neu, 1974, 13-14; Alp, 2001, 55.

saldırlara karşı korurken, diğer taraftan doğal arazi basamakları üstlerindeki surlarla aşılması olanaksız bir savunma sistemine dönüşür. Batı ve güney yönünden şehre girmek ise coğrafyanın zorlu engelleri ile doludur. Boğazköy 3 tarafı kayalarla çevrili olduğundan şehre sadece kuzey yönünden giriş yapılabilir.¹⁰ Diğer bir deyişle Hititlerin düşmanları veya gelen misafirler, kuzeyden şehre giriş-çıkış imkânı vardır. Ayrıca kentin en yüksek mevkiisi olan Yerkapı'dan bakıldığında 15-20 km uzaktaki bir düşmanın görülmesi olasıdır.¹¹

Hitit Devleti'nin sınırları genişlemesiyle birlikte Hattuşa düşman ordularının ulaşamayacağı kadar uzakta kalmıştır. Etrafındaki Kaşkalılar dışındaki hiçbir düşman Hattuşa'ya kadar gelememiştir. Devletin kurduğu güvenlik zinciri sayesinde; Hitit topraklarına giren düşmanlar ya vassal devletler tarafından durdurulur ya da Hitit topraklarında kışı geçirmeden hezimete uğradı. Hattuşa'yı ele geçirmek için gelen düşmanın uzak mesafelerden geleceği için dönüşünde yolların karla kaplı olması muhtemeldir.¹² Kısacası, Hitit merkezi olan Hattuşa'ya düşmanların gelmesi zordur, gelse bile düşmanların Hitit coğrafyasında kışı geçirmesi imkânsızdır.

Hitit kentlerinden Ortaköy/Şapinuwa'nın da jeopolitik konumunun güvenliği etkisi vardır. Kentte ilk dikkati çeken güvenli bir coğrafya da kurulmuş olmasıdır. Ortaköy/Şapinuwa kuzeydoğusunda boydan boya uzanan Karadağ silsilesi (1532 m.), güneyde ise Kıran-Ötengeçe Dağları (1375m.) ve Alan dağlarıyla etrafı çevrelenmiştir.¹³ Kent bu dağ silsilesinin arasında, doğal savunma hatlarıyla çevrili, Çekerek Nehri'ne hafif meyilli bir plato üzerinde konumlanmıştır.¹⁴ Doğu yönü içinde Çekerek Nehri'nin aktığı dar bir koridor halinde Yeşilirmak/Kelkit vadisine doğru uzanmaktadır. Etrafı dağlarla çevrili olan kente sadece doğu koridorundan giriş-çıkış yapılmaktadır. Yani kentin güvenliğinin sağlanması için sadece doğu koridorunun emniyet altına alınması yeterlidir. Kentin doğusundaki kilit noktalarına ön savunma tesisleri inşa edilmiş olmalıdır. Kentte kurulan bu ön savunma tesislerinden bakıldığında düşman birlikleri 15-20 km uzak mesafelerden görülmektedir.¹⁵ Şapinuwa'nın korunaklı askeri bir kent olduğu ve orduların konaklayacağı kadar güvenilir yer olduğu II.Murşili'nin "*Majesteleri Şapinuwa'da geceleyecektir. Ordu ise Hanziva'da*" ifadesinden anlaşılmaktadır.¹⁶

¹⁰ Aktüre 1997, 145.

¹¹ Schachner 2014,11-14.

¹² Ünal 2014, 20-21.

¹³ Duru 1993,250-253.

¹⁴ Süel 2008,11.

¹⁵ Reyhan 2017a,41.

¹⁶ Süel 2008,469.

Hititçe çivi yazılı belgelerde, kent ve kent dışı yerleşimin güvenlik ayrımı ise şöyledir; Hititler güvenli kabul ettikleri kent içine (*happira-*)¹⁷, potansiyel tehlike ve kaos ortamının olduğu; hırsızlık, öldürme vakalarının olduğu kent dışına HUR.SAG, bunların arasındaki geçiş bölgesine ise, *gimra-/gimmara-*¹⁸ olarak ifade etmektedir.¹⁹ Devletin denetiminde ve güvenliğinin temin ettiği bu bölgede tarlalar (A.ŞA)²⁰ ve otlaklar bulunmaktadır. Hititçe metinlerde *gimra-/gimmara* olarak adlandırılan bölgeyle, HUR.SAG olarak ifade edilen bölgenin güvenliğinin aynı olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Hititler döneminde kentten uzaklaştıkça denetim ve güvenliğin de derece derece azaldığı anlaşılmaktadır.

Hitit Devleti'nin güvenlik algısı esas olarak iki başlık altında incelenebilir: "İç Güvenlik" ve "Dış Güvenlik". İç Güvenlik asayiş, dış güvenlik ise sınırlar dışından gelebilecek olası saldırılardır.

Hitit Devleti'nde İç Güvenlik Tedbirleri

Hitit Devleti coğrafi sınırları içerisinde oluşabilecek tehdit ve tehlikeleri bertaraf ederek öncelikle halkının huzur ve güvenliğinin sağlanmasına, daha sonra devlete ait malların ve mülklerin her türlü sabotaj, suiistimal ve diğer tehlikelere karşı korunmasına dair "iç güvenlik" tedbirleri almıştır.²¹

Hititçe metinler kralların aldıkları iç güvenlik tedbirleri hakkında bilgi vermektedir. Bunlar; "Kral ve İktidarının Güvenliği, Tapınağın Güvenliği, Bilgi Güvenliği, Ekonomik Güvenlik, Halkın Can ve Mal Güvenliği ve Hitit Mimarisinde Güvenliğe İlişkin Fiziki Tedbirler" olarak özetlemek mümkündür. Ülkede iç düzenin sağlanması için taht kavgalarına son verilmesi, aile bireylerinin kralı desteklemesi ve krala hizmet edenlerin sadakati, tanrıları hoşnut etmek amaçlı kurumlar olan tapınakların fiziki korunması, bilginin güvenliği, devletin zenginliğinin göstergesi olan siloların herhangi bir suiistimallere karşı korunması, halkın canının ve malının güvenliği elzemdir. İktidarın sürekliliği, sınırların genişlemesi, ülkenin refahı ve huzuru için alınan belli başlı dinamikler aşağıda incelenecektir.

¹⁷ Puhvel 1991, 127; HW ²: 233-251; Ünal 2016, 157. "Ticaret yeri, kent, köy, yerleşim yeri"

¹⁸ Ünal 2016, 279. "Kent dışında tarla, arazi, kır, kıraç, boş yer".

¹⁹ Beckman 1999,164- 165; Schachner 2014,25.

²⁰ Ünal 2016, 47. "tarla, arazi, mülk".

²¹ Çınar 1997,61.

- ***Kral ve İktidarının Güvenliği***

Hitit Devleti Teokratik-Monarşi devlet yapısına sahip olduğundan dolayı hanedan mensuplarının hepsi taht üzerinde aynı derecede hak sahibi olmuş ve devlet, hanedan ailesinin tasarrufunda bulunmuştur. Bu anlayış taht mücadelelerine dayanak teşkil etmiştir. Bu iktidar mücadelesi sırasında rakipler birbirlerinin kanını dökmüştür ve güçlü olan kral , “Krallık (tahtına) oturmak” LUGAL – *anni ešantat-* ifadesindeki gibi ülkenin mutlak hâkimi olmuştur. Kral iktidarını ilan etmek için bir kutlama merasimi düzenlerdi. Etrafındaki komşu krallıklar ve dost devlet adamları yeni tahta çıkan krala hediyeler gönderirdi. Böylece kralın herkes tarafından tanınması ve kabul edilmesi sağlanırdı. ²²

I.Hattuşili, ülkenin geleceği ve varlığını korumak amacıyla kendisinden sonra tahta geçecek kişiyi seçerken büyük bir özen göstermiştir. Kral iktidarın devamlılığı için bu veraseti gerekli görmüştür. Bu amaçla vasiyetnamesinde kendisinden sonra tahta geçecek kişinin yeğeni Labarna değil, I.Murşili olduğunu ülkenin ileri gelenlerine duyurmuştur. Bu seçimi yaparken her ikisinin de dışladığının (Labarna) olumsuz, kabul ettiğinin (I.Murşili) olumlu yanlarını vurgulamıştır: ²³

“İşte Murşili benim oğlumdur. Onu tanıyın! Onu tahta oturtun! Tanrı tarafından onun yüreğine iyilik verilmiştir. Tanrı ancak aslanı aslanın yerine koyar. Ne zaman bir savaş sözü olursa ya da bir isyan sözü ağırlık kazanırsa hizmetkârlarım ve büyüklerim oğluma yardımcı olsun.”

I.Murşili taht için iyi bir seçim olduğunu siyasi başarılarıyla kanıtlamıştır. Fakat I.Murşili (M.Ö. 1595) Babil'in fethedip dönerken Zidanta ve Hantili tarafından öldürülmesi hanedan içerisinde uzun yıllar kan dökülmesine sebep olmuştur. Taht kavgaların geldiği nokta ülkenin varlığını tehdit eder. Kral Telepinu işte bu noktada bir ferman çıkarır.²⁴ Bu fermanla kral kendinden önceki yaşanan olumsuzlukların ülkeyi getirdiği noktayı her dönem de ayrı ayrı inceleyerek belirtmiştir. Telepinu'dan önce, cinayetler ve entrikalar olarak özetlenen ve ülkenin varlığını tehdit eden dönemin sebebi “iktidarı ele geçirmek”tir. Telepinu bu duruma son vermek amacıyla fermanında şöyle bir düzenleme yapmıştır: ²⁵

“Kral ailesinde kan (cinayet) çoğaldı. Kraliçe İştapariya öldü. Tekrar geldi prens Ammuna da öldü. Tanrının insanları da (şöyle) dediler: “İşte

²² Ünal 2014, 261

²³ CTH 6. KUB 40.65 + KUB 1.16. Sommer-Falkenstein 1938, 7- 9; Alp 2001, 69.

²⁴ Ünal 2002,72.

²⁵ CTH 19. KBo 3.1 II 31-39; Hoffmann 1984, 30-33; Alp 2001,61.

Hattuša'da kan çoğaldı.” Ben Telipinu Hattuša'da meclisi (toplantıya) çağırdım. Bu andan itibaren Hattuša'da kraliyet ailesinin çocuğuna hiç kimse kötülük yapmasın. Ona bıçak çekmesin. Birinci sıradaki prens kral olsun. Eğer birinci sıradaki prens yoksa kim ikinci sıradaki oğul ise o kral olsun. Eğer bir prens yoksa kim birinci sıradaki kız ise, ona bir içgüveyi alsınlar ve o kral olsun.”

Telepinu tahta geçiş sırasını bir düzene koyarak, taht için kan dökülmesinin önüne geçmiştir. Bu kural uzun yıllar işlemesine rağmen, taht veraseti kurumsallaşmamıştır.²⁶ Krallar güçlendikçe taht verasetine riayet göstermedikleri görülmektedir.

İmparatorluk Dönemi krallarından I.Şuppiluliuma, hakkı olmadığı halde, Genç Tuthaliya'yı bertaraf ederek Hitit tahtına oturmuştur. Daha sonra II. Muwattali ve kardeşi III.Hattuşili ile taht kavgası yaşamıştır. Kral II.Muwattali tahta geçtikten sonra, kendi hükümlerini yeni bir başkentte sağlamlaştırmak istemesi olasıdır. Nitekim başkenti Hattuša'dan Tarhuntašša'ya taşımıştır. Başkent Hattuša 'dan Tarhuntašša'ya taşındıktan sonra güvenliklerinin nasıl sağlandığı bilinmemektedir. Fakat eski başkent Hattuša'nın savunmasız ve Kaška saldırılarına maruz kalmış olmalıdır. Hattuša'nın bu dönemde büyük bir tahribata uğradığı arkeolojik verilerden de anlaşılmaktadır.²⁷

Hitit krallarının sürekli taht kavgaları yaşanması, kralın iktidarı, canının güvenliğini daima tehdit etmiştir. Nitekim kralların hiç kimseye güveninin olmadığı belgelerde açıkça görülmektedir. Devletin kuruluşundan beri kralın güvenliğinin temini son derece önemlidir. Bu durum devletin ilk kurulduğu merkez olan Boğazköy/Hattuša'da bulunan Büyükkale'de kraliyet sarayında (É.GAL) görülmektedir. Kentin en korunaklı bölgesinde etrafı surlarla çevrilmiş ve kentin diğer bölgelerinden tecrit edilmiştir. Kraliyet sarayı devletin hem yönetiminin yapıldığı hem de kralın ve hanedanın evidir. Bu yüzden her türlü tedbir alınarak gerek askeri gerek fiziki olarak kralın güvenliğinin sağlanması gereklidir.

Kralın fiziki olarak güvenliğinden kraliyet muhafızları sorumludur. Bu muhafız grubu 12 saat vardiya sistemiyle saray avlusunda güvenliği 24 saat sağlamaktadır. Bu görevliler kralı “her türlü tehlikeden koruyan” çalışanlar olduğu için kraliyet ailesinden krala ve ülkesine sadık kişiler arasından seçilmiştir. Kralı adım adım takip ederek kralın can güvenliğini sağlayan en

²⁶ Ünal 2014, 70.

²⁷ Alparslan 2007, 123.

prestijli görevliler saray muhafızları LÚ.MEŠ MEŠEDI 'dir.²⁸ Metinlerde saray muhafızlarının 12 tanesi yeterli değilse, fazlası göreve çağrılarak kralın güvenliği sağlandığından bahsedilmektedir. Hitit krallarının güvenlik ihtiyacı Eski Hitit Döneminden İmparatorluk Dönemine kadar artmıştır. Bu yüzden kralı koruyan muhafız grubunun sayısı da fazlalaşmıştır.²⁹

Hitit krallarının savaş meydanında can güvenliğini sağlamak bütün ordunun görevidir. Kralın güvenliği savaşın gidişatı, ordunun ve ülkenin akıbeti için önemlidir. Başkomutan sıfatıyla ordunun başında savaşa katılan kralların savaş meydanındaki cesaretini göstermesi gerekmektedir. Kralların ordu içinde saygınlığı ve askerlerin sadakati için askeri başarısı önemlidir. Fakat kralların savaş meydanında ilk safta savaştığı ile ilgili henüz bir bilgi yoktur. Hitit kralları hayatlarının çoğunda savaş meydanlarında geçirmelerine rağmen, hiçbir kral savaşta ölmemiştir.³⁰ (Sadece I.Hattuşili'nin savaş yarası hariç) Bu durum kralın ordudaki güvenliğinin iyi sağlandığının göstergesidir.

Hitit kralları manevi olarak da kendilerini her türlü tehlike ve kirlilikten korumaya çalışmıştır. Aksi duruma kralın ülkesini ve halkını koruyamayacağına inanılmıştır. Bu yüzden kralın hizmetinden sorumlu olan mutfak görevlileri, ayakkabıcılar, sucular, dericiler için çeşitli direktifler hazırlanmıştır. Bu görevlilere uymaları gereken kurallar dikte edilmiştir. Saray mutfağında kralların yedikleri yemek, içtikleri su, giydiği ayakkabının malzemesinin önemi belirtilmektedir.

Krala kirli su verenlerin tanrılar tarafından cezalandırılan bir suç olduğunu vurgulamaktadır. *“Her kim bir kirlilik yaparsa krala kirli su verirse, onun şahsını siz tanrılar su gibi dökün.”* Kralın içme suyu mutlaka süzgeçten geçirilmelidir. İçme suyunun içinde bir tane saç kılı bulunması halinde kral, suyu hazırlayan görevliye ceza vermektedir.³¹ Ayrıca kralın ayakkabısı için derinin temin edileceği yer sadece aşçının evidir. Aksi takdirde cezası ölümdür.³²

“Fakat siz içerideki ayakkabıcılar, kralın ayakkabılarını yapanlar, siz siğir derisini (sadece) aşçının evinden alın, başkasını ise almayın, fakat her kim başkasını alırsa, fakat bu sonra ortaya çıkarsa, ona tüm ailesiyle birlikte kötü bir ölüm verilecektir.”

²⁸ Bryce 2007, 29-30.

²⁹ Reyhan 2017a, 72.

³⁰ Bryce 2002, 109.

³¹ Friedrich 1928, 48.

³² CTH 265.1, IBoT 4.5 (+) KUB 13.3 III 3-8; Friedrich, 1928, 47, 49.

Kralın savaş arabası için gerekli olan deri, aşçının evinden alınmalıdır. Deriyi yanlışlıkla başka bir yerden alınırsa krala haber verilmelidir. Kral bu durumda o kişiye ceza vermemekte ve deriyi başkasına göndermektedir:³³

“Fakat siz, arabacının evinin, kâtip evinin (deponun) ve 10 arabacının başının evinin dericileri (yani) kralın arabasını yapan sizler, sadece aşçının evinden sığır ve keçi derisini, alınız başkasını almayınız.”

Krallın pek çok düşmanının olmasından dolayı, etrafındaki herkese karşı güvensiz tutumları görülmektedir. Kralın böylesine dikkat etmesinin sebebi kara büyüdür. Kirilenmiş bir malzemeden dolayı kralın rahatsızlanması ülkeyi felaketi bile götürülebilir. Bu yüzden krallar, ölüm cezası yaptırımıyla ülkesini ve kendisi korumayı amaçlamıştır.

- **Tapınakların Güvenliği**

Hitit Devleti teokratik yönetim anlayışından dolayı ülkedeki her şey tanrının mülküdür. Tanrının evleri olarak bilinen tapınakların her türlü tehlikeden korunması, güvenliğinin sağlanması devletin en önemli görevidir. Krallar, tapınakların güvenliği sağlamak için nöbet, yangın, hırsızlık gibi durum ve olaylar için bazı tedbirler almışlardır.

Tanrının evlerinin güvenliği konusunda en önemli husus nöbetdir. Tapınağın güvenliğini aralıksız sağlamak için nöbet tutulması elzemdir. Nöbet sırasında uyuma, nöbetin aksatılması veya nöbet yerini terk etmenin cezası vardır. Tapınaklarda geceleri olası tehlikelere karşı büyük bir dikkat gerekmektedir. Bu yüzden yüksek dereceli rahiplerin yönetimde gece devriyeleri oluşturulmuştur. Bu ekip nöbet yerlerinde ihmalkârların önüne geçmek için sürekli devriye gezip, denetleyerek, suçluları tespit etmekle görevlidir. Nöbetçilerin belirli bir iş bölümü ve disiplininde çalıştıkları görülmektedir:³⁴

“Ayrıca tapınak adamları olan sizler nöbet meselesinde çok dikkatli olunuz. Akşam zamanında derhal aşağıya gidiniz... Ayrıca geceleyin devriyeler koyulmuş olsun. Bütün gece boyunca dolaşsınlar. Dışarıda nöbetçiler nöbet tutsunlar. Tapınakların içinde tapınak adamları bütün gece boyunca dolaşsınlar ve onlar uyumasınlar. Her gece yüksek dereceli bir rahip devriyeleri yönetsin. Ayrıca rahiplerden biri tapınak kapısının (görevlisi) olsun ve tapınağı korusun. Evinde hiç kimse karısı ile kalmayın.

³³ KUB 13.3 III 9-13; Yiğit 2002, 216.

³⁴ CTH 264. KUB 13.4 Ay. III 7-20; Süel, 1985, 55-57; Süel, 1990, 518.

Kimi aşağıda evinde bulurlarsa ona ölüm (cezası verilir). Tapınakları pek çok koruyunuz ve siz uyumayınız. Ayrıca sizin için nöbet (iş aranızda) bölünmüş olsun. Kimin nöbet ile ilgili bir suçu olursa o ölüm cezasına çarptırılsın. O affedilmesin.”

Hitit kralları nöbet ve dini görevler arasında hangisini tercih edilmesi konusunda da bir açıklık getirmektedir. Metinde nöbet konusunda yüksek dereceli rahiplerin izin vermeye yetkisinin olduğunu anlaşılmaktadır. Nöbetin asla terk edilmemesi gerektiği bir tehlike anında nöbetçinin yerinde olmasının önemini anlatılmaktadır:³⁵

“(Eğer) her kim için Hattuša'da dini bir görev (olursa) ister bir rahip (ister) merhemli rahip nöbetçilere her kim izin vermeye yetkili ise o kesinlikle nöbet(in)e gitsin. Şöyle demesin: ‘Ben tapınağımı koruyacağım, oraya gitmeyeceğim.’ Eğer herhangi bir düşman sözü (olursa) Hattuša'yı küçültmek için herhangi bir düşman ortaya çıkar(sa) (o zaman) onu surun dışında görmezler(se), onları tapınak adamları içeride görürler. Nöbetçi kesinlikle nöbet(in)e gitsin.”

Tapınaklarda yangın tehlikesine karşı önlemler alınmıştır. Çünkü bu yapılar ahşap üzerine inşa edilen mekânlardır. Bir yangın çıkması durumunda bunun söndürülmesi zordur ve tapınakta her şey yok olur. Bu yüzden Hitit kralları tapınakta yakılan ateşin söndürülmesi konusunda görevlileri sıkı sıkı tembihlenmiş ve yangının geri döndürülemez sonuçlarının olduğunu vurgulamıştır.³⁶ Ayrıca şunu da belirtmeliyiz ki Hititler dini mekânlarının yanına havuzlar inşa ettirmiştir. Bu havuzlar hem arınmak için hem de olası bir yangın tehlikesine karşı yapılmış olmalıdır:

“Ayrıca ateş konusunda da çok dikkatli olunuz. Eğer tapınakta bir bayram (var) ise ateşi çok (dikkatlice) koruyunuz. Gece olunca ocağa kalan ateşi su ile iyice söndürünüz. Fakat (bu) ateş konusunda, eğer orada burada herhangi bir (yanan) kuru odun (kalmışsa) onu söndüren (su ile iyice söndürmezse) ve sonra hangi tapınakta suç olursa tapınak tek başına mı mahvolur? Hattuša (ve) kralın malı da mahvolmaz mı? Suçu işleyen soyu ile birlikte mahvolacak(tır). Tapınakta olanlardan bir kişi bile hayatta kalmayacak. Onlar soyları ile birlikte mahvolacaklar(dır). Ateş konusunda pek çok dikkatli olunuz.”

³⁵ CTH 264. KUB 13.4 Ay. III 21-29; Süel 1985,59.

³⁶ CTH 264. KUB 13.4 Ay. III 44-56; Süel 1985, 63-67.

Tapınaklar dini faaliyetlerinin yanı sıra aynı zamanda bir ekonomik birimlerdir. Tapınaklarda pek çok altın, gümüş, değerli madenlerin ve siloların olduğu bilinmektedir. O dönemde böylesi değerli malların tanrılara sunulduğu ve tanrının mülkü olarak muhafaza edilmesi gereklidir. Tapınağın mülkünün emniyetini sağlayan tapınak görevlileri ise sadece bekçidir. Hatta tapınak adamlarının evlerinde altın, gümüş gibi değerli malları bulundurması yasaktır:³⁷

“Ayrıca, siz muhafaza ettiğiniz tanrılara ait gümüşün, altının, elbisenin ve bronz aletin (yalnızca) bekçilerisiniz. Tanruların (hangi) gümüşü, altını, elbisesi ve bronz aleti var (ise onlar sizin için) değil (dir). Tanruların evinde ne (var ise onlar sizin için) değil (dir). Her ne (var ise) onlar tanrıya aittir. (Onlara karşı) çok dikkatli olunuz. Tapınak adamının gümüşü, altını olmasın.”

- **Bilgi Güvenliği**

Bilgi güvenliği; bilgilerin istenmeyen kişiler tarafından kullanımı, ifşa edilmesi, yok edilmesi, değiştirilmesi gibi saldırı ve tehditleri korunması sürecidir. Hitit kralları güvenli bilginin = daha çok güç olduğunun farkındaydılar. Bilginin doğruluğu ve bütünlüğü kralların doğru stratejiler belirlemesi ve bilgiyi doğru zamanda kullanılması açısından hayati bir güçtür.

Hitit krallarından I.Şuppiluliuma'nın oğlu Zananza ile yaşadığı olay bilgi güvenliğinin önemini göstermektedir. I.Şuppiluliuma'nın kendi ifadesi ile “böyle bir şey hayatım boyunca başıma gelmedi” dediği esrarengiz olay Mısır firavunu Tutankamon'un dul eşinden I.Şuppiluliuma'ya gelen bir mektupla başlamıştır. Mektupta kraliçe, “Benim kocam öldü, oğlum ise yok, senin çok oğlun olduğu söyleniyor, sen oğullarından birini bana verecek olursan, o benim kocam olur.” ifadesini kullanarak I.Şuppiluliuma'dan bir oğlunu kendisine koca olarak vermesini istemektedir. Fakat I.Şuppiluliuma kraliçeye güvenmiyor ve sadık bir görevliyi Mısır'a göndererek bilginin güvenliğini teyit ettiriyor:³⁸

“Tüm hayatımda başıma böyle şey gelmedi! Böylece babam güvenilir dostu Hattusaziti'yi Mısır'a gönderdi ve ona şu emri verdi: “ Haydi git ve bana doğru olan haberi getir! Beni aldatıyor olabilirler. Belki de onun kocasının bir erkek evladı vardır? Sen bana güvenilir haberi getir!”

³⁷ CTH 264. KUB 13.4 Öy. II 30-38; Süel 1985, 41-43; Süel 1990,521.

³⁸ CTH 40. KBo 14.11; Güterbock 1956, 95-98.

I.Şuppiluliuma haberin doğruluğunu Mısır kraliçesinin “*sen neden bana aldatıyorlar*” diyorsun? dediği mektuptan öğreniyoruz. I.Şuppiluliuma güvenlik konusunda titiz davranmasına rağmen, oğlu Zanza Mısır’a varmadan öldürülüyor. Kral oğlunun öldürülmesinin acısıyla Mısır topraklarının işgal ederek çok sayıda hazine getirmesine rağmen, veba salgınını ülkesine taşıyarak halkının can güvenliğinin tehlikeye atmıştır. Kralın Mısır’daki veba salgınından haberdar olmaması, ülkede 20 yıl sürecek bir kaosa sebep olmuştur.³⁹

Başarılı ve etkin devlet yönetiminde bilginin güvenliğini daima sorgulamak gerekmektedir. Bu yüzden I.Şuppiluliuma bilgi konusunda hassas davranmış fakat bilgiyi doğru zamanda kullanmadığı ve bilgi eksikliğinden dolayı ülkesinde ciddi sıkıntılara (maddi ve manevi olarak kayıplara) sebep olmuştur. Ayrıca bilginin güvenliği için bilinçli, sadık insanlar yetiştirmek ve onları denetlemek iktidarın sürekliliği için gereklidir.

Kral’ın ve hanedanın güvenliğini sağlayan “LÚ^{MES}SAG” isimli görevliler krala karşı sadakat yemini ederler. Bu görevliler kralı ilgilendiren; sır saklama, kralın ilettiği haberlerin saptırılmaması, işlenen suçların anında krala bildirilmesi, kral öldüğünde bunun saklanması, krala karşı komploların anında haber verilmesi gibi görevleri büyük bir titizlikle yerine getirmektedir.⁴⁰

➤ *(Bilginin Gizliliği), Kral ait sırların saklanması ve bilgilerin dışarıya sızmasının engellenmesi gerekmektedir:*⁴¹

“*[Veya] (şayet) eğer ben [majeste h]erhangi birisine [bir sözü (sırrı)] söylersem ve ben ona (şöyle) yemin ettirsem: “Sen onu hiçbir kimseye söyleme.” Ve onun (son) günü onu alıp götürmeden, o onu yine de [if]şa ederse, o vakit, bu onun için [ye]min [altına] bulunsun.*”

➤ *(Bilginin Bütünlüğü), Kralın sözlerinin doğruluğu değiştirilmemeli, bütünlüğü bozulmamalıdır:*⁴²

“*[ve siz] yüksek rütbeli görevliler olduğunuz için: (Şayet) ben, majestem, [birini b]ir mesele ile ilişkili olarak [gönderirsem] ve sen majestenin sözlerini çevirirsen (döndürürsen) [veya] sen onun sözlerini çevirirsen (döndürürsen) [ve] sen [onları de]ğiştirirsen [o vakit b]u mesele [onun için] tanrı yemini altında [buluns]un.”*

³⁹ Kinal 1998,106.

⁴⁰ Ünal 2005,119.

⁴¹ IV. Tuthaliya'nın LÚ^{MES}SAG Direktifleri (CTH 255.2), S.Koşak, hethiter net/: hetkonk (v.1.97), CTH 255.2.A.KUB 26.1 + KUB 23.112 I 56-62; Reyhan 2017a, 214.

⁴² CTH 255.2.A.KUB 26.1 + KUB 23.112 II 48-53; Reyhan 2017a, 215.

*“Veya ben sizden hangi yüksek rütbeli görevlileri prenslerle ve beylerle birlikte bir mesele (dolayısıyla) komşu beylığe yollarsam (yolladığım zaman): kralın sözünü değiştirmeyin. Bu tanrı yemini altında bulunsun.”*⁴³

Bir arazi bağış belgesinde ise, Büyük Kral Tabarna Arnuwanda, Büyük Kraliçe, Kraliçe Aşmunikal ve Tuhkanti Prens Tuthaliya'nın sözlerini demir gibi olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum kralın sözlerinin değiştirilmeyeceğinin, parçalanmayacağıının en somut göstergesidir. Aksini davrananların krala itaat etmeyenler olduğu anlaşılmaktadır:⁴⁴

*“...Büyük Kral Tabarna Arnuwana, Büyük Kraliçe, Kraliçe Aşmunikal ve Tuhkanti Prens Tuthaliya'nın **sözlerinin hepsi demirden**; onlar atılmadı, onlar parçalanmadı, onları kim değiştirdi, onların baş olduğunu kabul etmeyenler...”*

Bir başka direktif metinde ise, bilgilerin gizliliği ve bilginin değişmemesi konusunda bey ve prensler uyarılmaktadır:⁴⁵

“Eğer siz kralın iç odasında yanlış bir konu görürseniz ve siz onu başka birisine söylerseniz ya da bir dost başka bir dostun yanında kral için uygun olmayan bir konuyu sır olarak işitirse fakat onu krala söylemezse ve kral, herhangi birine emrettiği kralın sözünü o kişi çevirir (değiştirir) ve başka bir şey söylerse ya da (eğer) kral birine kişisel bir meselesini sır olarak söylerse ve eğer kral yüksek rütbeli bir görevliyi ülke sınırlarına komşu bir krala gönderirse ve o kralın sözünü çevirirse (değiştirirse) ve onları başka bir yerde (söylerse) ya da onlar, kralın şahsı hakkında (gizli şeyleri) yaymak için konuşursa, (bu) yemin altında (bulunsun).”

Bilginin doğruluğunun önemini gösteren bir belge de ise, krallın sözlerinin yazılı olduğu tablet bir elçi vasıtasıyla Kizzuwatnalı'lara göndermektedir. Burada elçinin sözleri ve tablette yazılanların uyuşup uyuşmadığı konusunda verilen önem görülmektedir. Eğer elçinin sözlü verdiği bilgilerle yazılı bilgiler uyuşuyorsa o elçinin verdiği haberlere güveniliyordu:⁴⁶

“...Ben majeste gönderdiğim sözlerin yazılı olduğu bir tabletle ve sana sözlü olarak yanıt veren elçinin sözleriyle ilgili olarak eğer elçinin sözleri

⁴³ CTH 255.2. A.KUB 26.1 + KUB 23.112 III 32-36; Reyhan 2017a, 216.

⁴⁴ CTH 22. Landgrant of Arnuwanda I and Aşmunikal for Kuwatalla LS 1 KBo 5.7 Reyhan 2017a, 79.

⁴⁵ CTH 255.1. A.KUB 26.12+ KUB 21.42 IV 3-15; CTH 255.1.C. KUB 40.24 I 1-4; Reyhan 2017a, 209.

⁴⁶ Karauğuz 2002, 62.

tablet in sözleriyle uyuşursa ey Šunaššura o elçiye güven. Fakat eğer elçinin söylediği sözler tabletle uyuşmazsa sen Šunaššura elçiye güvenme ve onun getirdiği haberin kötü sözlerini işitme...”

Bilginin doğruluğunun savaşlardaki önemini gösteren bir belge ise, Urşu Kuşatması'nda kaydedilmiştir. Iriyaya isimli biri görevlilere yanlış bilgi vermektedir. Bu durum krala da yanlış bilgi verilmesine sebep olmuştur. Nitekim bilginin yanlışlığı açığa çıkınca Iriyaya'nın yakalanması istenmektedir. Krala doğru bilginin ulaşması ve doğru savaş stratejisi uygulaması açısından önemlidir:⁴⁷

“Kim düşünebilirdi ki Iriyaya gelecek ve ‘Bir (kuşatma) kulesi ve bir koçbaşı getireceğiz’ diye yalan söyleyecek. Fakat ne kuleyi ne de koçbaşını getiriyorlar. O durumu araştırıyor ve onları başka yere götürüyor. Şimdi onu yakalayın ve ona şöyle söyleyin. ‘Siz bizi aldatıyorsunuz, böylece biz de kralı aldatıyoruz. Hatti’de kule ya da koçbaşı yok. Bu yakında olduğundan onu istiyoruz.’”

Hitit kralları verdikleri buyruklarla, bilginin güvenliği ve önemini vurgulamaktadır. Her fırsatta bilginin doğruluğu, bütünlüğü ve gizliliğinin konusundaki hassasiyetleri belgelere yansımıştır. Zira olası bir yanlış anlama, çarpıtma ve bilginin ifşa edilmesi aşılmaz problemler doğurabilmektedir. Ayrıca kralın sırlarını komşu devletlere aktarmak, fazla bilgi vermek, devletlerarası görüşmelerin ifşa edilmesi yasaktır. Aksi takdirde tanrıların üzerine ettikleri yemin ile cezalandırılacaktır.

- **Halkın Can ve Mal Güvenliği**

Hitit kralları halklarının can ve mal güvenliğini sağlamakla yükümlüdür. Krallar halkının can ve mal güvenliklerini tehlikeye sokabilecek pek çok durum ve olay için önlem almışlardır. Bunlar cinayet, saldırı, dayak, hırsızlık, kundakçılık, yağma, malla ve mülke verilen zarar vb. durumlardır. Bütün bunlar Hitit yasaları olarak tasarlanan 200 maddelik yasa maddesini içeren çivi yazılı belgelerin içindedir. Bu belgelerde can güvenliğini sağlamaya yönelik hükümler şöyle sıralanmaktadır. 1-6 adam öldürme, 1-7 saldırı ve dayak, 25 halkın sağlığını koruma, 37-38 adam öldürme (nefsi müdafaa), 44B adam öldürme (ateş ederek) olarak düzenlenmiştir:⁴⁸

⁴⁷ KBo 1. 11 Öy. 28-33; Yiğit 2006,50.

⁴⁸ Imperati 1992, 37-39.

§ 3 “Eğer özgür bir erkeği ya da özgür bir kadını biri vurursa ve ölürse iki kişi versin.” § 4 “Eğer bir erkek köleyi ya da bir kadın köleyi biri vurursa ve ölürse bir kişi versin.”

Hitit kanunlarında öldürme suçu büyük bir suç olarak görülmüş ve ağır bir ceza yaptırımını uygulanmıştır. Hititler işgücü olarak gördükleri insanların öldürülmesi durumunda öldüren kişi “o işgücünü sağlayarak iki kişi”yi temin etmekle cezalandırmıştır. Telepinu fermanında cinayet konusunda bir düzenleme yaparak kim kan dökerse ölenin varisine tazminat veya kan parası ödeyeceği vurgulanmaktadır:⁴⁹

“Kan dökme konusu da şöyle: kim kan dökerse cinayetin sahibi (ölenin varisi) ne derse o olsun. Eğer o ölsün derse o ölsün! Fakat tazminat ödesin!” derse tazminat ödesin! Krala hiçbir şey ödemeyecek”

Kralın bulunmadığı kentlerde, cinayetlerden Belediye başkanı (LÜHAZANNU) sorumludur. Eğer kentte bir insan 3-5 gün ortalıkta görülmezse bir yerde ölmüş olarak bulunursa başkan sorumlu tutuluyordu. Böylece LÜHAZANNU ülkedeki can güvenliğinden sorumludur:⁵⁰

“Şayet [(kent ko)mise(ri)] her [ve]ya [...] günleri Hattuşa’ da d[ev(riye ge)zmezse] ve şayet [(biri)] ondan belediye başkanına derse ki : “Ha[(ttuşa’da] bir ceset yatıyor.” O vakit belediye başkanı[kent] < kom> [serini] kabahatinden ötürü yakalasin.”

Hitit Devleti halkının mal güvenliği konusunda da titiz davranmıştır. Halkın mal güvenliğini şu maddelerle yasallaştırmıştır. Bunlar: 93-97 Hırsızlık, 98-100 kundakçılık, 57-92 hayvan hırsızlığı ve saldırısı, 45 kayıp eşya bulma, 119-145 hırsızlık, mala mülke verilen zarardır. Hitit kanunlarında, özgür bir adam bir evi yakarsa, kayıp malı içerisindeki mallarıyla birlikte tanzim etmektedir.⁵¹

§ 98 “Eğer özgür bir adam bir evi yakarsa evi yeniden yapsın ve evin içinde yok ne varsa onu ister insan ister öküz ister koyun olsun tüm değerleriyle tazmin etsin.”

⁴⁹ Alp 2001,64.

⁵⁰ CTH 257.1. A. KBo 13.58 III 7-12; KBo 2.8 III 2-8; Reyhan 2017a, 243.

⁵¹ Imperati 1992, 93-97.

Hırsızlık ile ilgili bir kanun maddesinde ise, mala verilen zararın eksiksiz bir şekilde telafi edileceği ve suçun kefareti ödeneceğinden bahsedilmektedir.⁵²

§ 94“Eğer özgür bir adam bir evi soyarsa, (çaldıklarını) tümüyle geri verir. Eskiden suçun kefareti olarak 1 mina gümüş verirdi, şimdi 12 şekel gümüş verir. Eğer çok çalmışsa, çok ödetilir, az çalmışsa az ödetilir.”

Devletin ülkedeki istikrarını ve düzeninin temini için uygulanan bu kanunlar sayesinde halkın can ve mal güvenliği sağlanmıştır. Nitekim devlet yasalarla halkın huzurunu ve ülkedeki asayişini sağlamakla yükümlüdür.

• **Ekonomik Güvenlik**

Hitit Devleti'nin siyasi ve askeri varlığının devamı ve gücü doğrudan ekonomiyle ilişkilidir. Ülkenin yeni oluşan şartlar içerisinde konumunu ve kararlarını etkileyecek en önemli unsur ise güvenlik ve ekonomik açıdan yeterli olması gereklidir. Diğer bir deyişle; Ülke güvenliğinin ve savunulmasının sınırlar içinde sürekli sağlanması için ekonomik yeterliliğe sahip olunması gerekmektedir.

Hitit Devleti “güvenliğin ekonomisini” sağlaması için “ekonomik güvenliğin” sağlaması gerekmektedir. Bu yüzden Hititler olumsuz şartlarda ülkenin güvenliğini koruyup devam ettirebilmesini için ihtiyaç duyduğu tahılı depolamışlardır. Devletin ekonomisinin temeli olan bu tahıllar depolanarak kıtlık zamanında, zorlu kış şartlarında ve tohumluk olarak kullanılmıştır.⁵³ Metinlere ARÀH (ESÁG)⁵⁴ olarak geçen bu yapılar devletin ekonomik zenginliğidir.

Hititler tahılı silolarda 3 şekilde saklamışlardır. Birinci, evlerde günlük kullanım için kısa zamanlı depolamayıdır. İkincisi, tapınak ve saray ekonomisi için gerekli tohumluk çok miktarda dev kaplar (*pithos*) içinde yapılandı. Bunlar da yıllık tüketim içindi. Üçüncüsü ise, büyük kıtlıklar ve tohumluk için büyük yeraltı silolarda yapılandı. Uzun soluklu olan silolar vakumlanmış şekildedir ve bir açılışta hepsinin tüketilmesi gerekmektedir. Dönemin ekonomik zenginliği olan tahılın güvenliği bu şekilde sağlanmaktadır. Bu silolar en başta Boğazköy/Hattuşa, Büyükkaya ve yamaçtaki Poternli duvarın arkasında, Aslanlı Kapı yakınlarında, I Nolu

⁵² Dinçol 1990,93.

⁵³ Detaylı bilgi için bkz. Secher, 2015.

⁵⁴ HZL, 120.

Tapınağın yakınındaki iki sıra kent suru içinde inşa edilmiştir.⁵⁵ Ortaköy/Şapinuwa'nın B binasında bulunan devasa küpler ve Ağılönü denen bölgede de yeraltı silosu bulunmuştur.⁵⁶ Alacahöyük,⁵⁷ Kaman/Kalehöyük⁵⁸ Kuşaklı/Şarişsa'da⁵⁹ yeraltı siloları tespit edilmiştir. Maşathöyük/Tapikka,⁶⁰ Hüseyindede⁶¹ ve İnandıktepe,⁶² Boyalıhöyük'te⁶³ bulunan erzak küpleri kentlerin kendilerine yetebilecek ölçektir. Bu siloların M .Ö. 16.yüzyıldaki artışı Hititlerin gücünü ve zenginliğini göstermektedir. Böylesi devasa yapılar merkezi idarenin organizasyonu ile yönetilmiştir. Kral, Hitit merkezi olan Hattuşa'yı ambarların, depoların merkezi haline getirerek ekonomik güvenliği bizzat kendi kontrolünde tutmakta ve depoların başında ^{LÜ} AGRIG (vekilharç, yönetici) olarak bilinen kişileri görevlendirmiştir.⁶⁴

Krallar ekonomik güvenliği tehdit eden unsurları tek tek irdeleyerek bazı tedbirler almışlardır. İmparatorluk döneminde, devletin ekonomik gelirlerinin artmasından dolayı ülkede yaşanabilecek sıkıntıların önüne geçmek için bazı hukuk kuralları ve direktifler düzenlemişlerdir. Bunlar;

1. Merkezde Toplamak

Hititlerin başkenti Hattuşa, merkezi yönetim tarafından fazla ürünlerin depolandığı bir merkez haline getirilmiştir. Krallar tahılları bir merkezde (Hattuşa'da) toplayarak idaresi ve denetimini yapması kolaylaşmıştır. Bu şekilde servetini yanında tutan kral ülkenin ekonomik güvenliğini de bizzat kendi sağlamaktadır. Hattuşa'da yapılan kazılarda ortaya çıkan yer altı silolarında 23000-32000 insanın senelik ihtiyacını karşılayacak niteliktedir. Bu silolarda saklanan erzak sadece Hattuşa kenti için değil bütün ülkeyi düşünülerek yapılmış olmalıdır.⁶⁵

2. Suiistimalleri Önlemek

Hitit krallarından Telepinu ülkede kendisinden önce yapılan yolsuzluklara fermanında "*ülkenin kanını emiyorlar.*" şeklinde ifade etmektedir.⁶⁶ Telepinu Fermanında ülkenin ekonomisinin temeli olan,

⁵⁵ Seeher 2001, 305.

⁵⁶ Süel 2001, 683.

⁵⁷ Çınaroğlu-Çelik 2010,141-147.

⁵⁸ Omura 2013.

⁵⁹ Müller Karpe 2005.

⁶⁰ Özgüç 2002.

⁶¹ Yıldırım-Sipahi 2003, 258.

⁶² Özgüç 1988.

⁶³ Sipahi 2015.

⁶⁴ Archi 2015, 14.

⁶⁵ Seeher 2001, 305.

⁶⁶ Alp 2001, 62-63.

tarlaların ekilmesi, biçilmesi, ürünlerin depolanması, depoların mühürlenmesi gibi konularda belli kurallar getirerek yolsuzlukları önlemeye çalışmıştır. Kral depolardan sorumlu olan görevlilerin usulsüzlük yoluyla ürünlerin bir kısmını ele geçirdiklerini için böyle bir düzenleme yapmıştır. Ekonomisi tarıma dayalı bir toplumda böylesine bir durum ülkeyi ekonomik çöküşe götürmektedir. Kral düzenlediği kurullarla depolar üzerinde devam eden suiistimallerin cezasının ölüm olacağını ifade etmektedir.

Hitit kralları yolsuzlukların önüne geçmek amacıyla, depolardan sorumlu olan ^{LÜ}AGRIG (vekilharç) isimli görevlilere dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu görevlilerin belli bir müddet sonra statülerinin düşürülerek depoların güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece devletin aleyhine kimse servet biriktiremeyecek ve ülkede yaşanabilecek yolsuzluk ve suiistimallerin önüne geçilecektir.⁶⁷

Hırsızlıklara karşı sürekli mühürlü tutulan ambarlar, sadece görevlilerin gözetiminde açılabilir ve erzak, gıda veya tohumluk dağıtılınca tekrardan sınıksız kapatılıp, mühürlenirdi. Zahir depolarının öneminden dolayı, Hitit kanunlarında da garanti altına alınmıştır:⁶⁸

§ 96 “[Eğer] <özgür> bir kişi tahıl ambarında hırsızlık yaparsa ve ambarın [buğdayını bulur]sa, ambarı buğdayla doldursun ve on iki şekel gümüş versin; <böylece suçu> evinden uzaklaştırır.” § 97 “Eğer bir köle tahıl ambarında hırsızlık yaparsa [ve] ambarın [buğdayı]nı bulursa, ambarı buğdayla doldursun ve altı şekel gümüş versin; <böylece suçu> evinden uzaklaştırır.”

Hitit Devleti'nde ambarlar dolduğunda görevlilerce mühürlenerek depolanmaktaydı. Ekin ambarları görevlilerin isimleriyle mühürlenmiş ve denetimi daha kolay yapılmıştır:⁶⁹

“Gelecekte kim benden sonra kral olursa ekinleri (ekin ambarlarını) onların adları ile mühürle. Artık yöneticiler (vekilharç) senin mühür evini (mühürlü ambarını rahat) bırakırlar. Onlar sana şöyle diyecekler:’ [... se]n? onu kendin için mühürleme, daima [onların adları ile?] mühürle”

Bu ambarlar kralın izniyle açılacak ve kullanılacaktır. Depolardan sorumlu olan görevliler sürekli depoların açılıp açılmadığı birinin zarar verip vermediğini kontrol etmek zorundaydılar:⁷⁰

⁶⁷ Singer 1984, 112.

⁶⁸ Imperati, 1992, 94-97.

⁶⁹ Telepinu Fermanı, Hoffmann, 46-47; Alp, 2001, 63.

“Ve sen düzenli olarak [y]önetiminizdeki saraylar ile soylulara ait taşınmazlarda birinin herhangi bir şeye zarar verip vermediğini veya birinin bir şeyi alıp almadığını veya birinin bir şeyi satıp satmadığını veya birinin bir depoyu kırıp açmadığını veya birinin krala ait sığırı kesip kesmediğini veya birinin depoyu tüketip tüketmediğini veya belgelerin uygun olmayan şekilde mahvedilip edilmediğini tekrar gözden geçir.”

Hitit Mimarisinde Güvenliğe İlişkin Fiziki Tedbirler

Hititler, doğal korunaklı bir yerleşim yerinde coğrafya ile bütünleşen tahkimat yapıları yapmışlardır. Tahkimat; bir yeri düşman saldırısına karşı koruyabilmek için yapılan; surlar, burçlar, kuleler, kapılar, hendekler vb. savunma yapıları olarak tanımlanmaktadır.⁷¹ Metinlerde bu yapılara *NA₄ kuttešsar/kuttaššara*⁷² olarak bahsedilmektedir. Hititlerin savunma yapıları olan bu fiziki tedbirler, kentlerimizde arkeolojik ve filolojik verilerden anlaşılmaktadır. Hitit kentlerinden; Boğazköy/Hattuša, Alacahöyük, Ortaköy/Şapinuwa, Kuşaklı/Şarišša, Oymaağaç/Nerik, Alishar höyük, Külhöyük tahkimat yapıları vardır. Ayrıca arkeolojik verilerde tespit henüz tespit edilemeyen fakat çivi yazılı belgelerden öğrendiğimiz, gözetleme kuleleri ve özel askeri tesisler bulunmaktadır.⁷³ Kentin ve ülkenin güvenliği açısından bu yapılar elzemdir. Bu yüzden yapıları daha detaylı olarak bahsedeceğim.

Kent simgesi ve güvenlik unsuru olan sur örnekleri Boğazköy/Hattuša, Kuşaklı/Şarišša ve Alishar kazılarında ortaya çıkartılmıştır. Bu kentlerimizden muazzam sur örneklerinin bulunduğu ve rekonstrüksiyonun yapıldığı şehir başkent Hattuša'dır. Hattuş Krallığı döneminde Büyükkale üzerinde surla çevrili bir alanda iskân ettikleri bilinmektedir. Daha sonra I.Hattušili'nin iktidara gelmesiyle mevcut surlar genişletilmiştir. En geç M.Ö. 16. yy kentin ilk anıtsal suru, poternli sur inşa edilmiştir. Nitekim I.Hantili döneminde Hitit ülkesinde böylesine bir savunma sistemi olmadığını ve yaptırdığı tahkimatlarla övünmektedir.⁷⁴

“Önceki zamanlarda kimsenin Hatti Ülkesinde kurmadığı müstahkem şehirleri ben Hantili kurdum. Hattuša'yı da ben Hantili tahkim ettim.”

⁷⁰ CTH 261.I.B KBo 22.44(+) KUB 13.2(+) KUB 31.84(+)Bo 6558(+) KUB 40.60+KBo 69.170 IV 13-20; CTH 261.I.E. KBo 58.3(+)KUB 31.89(+)KUB 13.24(+)Bo 8274(+) KBo 69.159 IV 6-10; Reyhan 2017a, 232.

⁷¹ <http://www.tdk.gov.tr/> 28.11.2017

⁷² Ünal 2016,304.

⁷³ Mielke 2018,65.

⁷⁴ BoTU 20 III 12- 18= KBo 3.57; Neu 1974, 30.

İç ve dış sur olarak iki boyutlu yapılan surlar kentin boyutuna ve topografyaya yapısına göre değişmektedir. Eski Hitit döneminde Hattuša 76 hektarlık bir alanın etrafı 6.5 m sur ile çevrilidir. Hitit Devleti'nin güçlenmesine paralel olarak başkent güneye doğru açılarak 186 hektarlık bir alanı kaplamıştır. Kentin büyümesi savunma yapılarını da güçlendirip artmasına neden olmuştur. Kentin etrafı yaklaşık 9 km'lik bir surla çevrelenmiştir.⁷⁵

Hititli mimarlara merkezi organizasyon tarafından yapılan surlarda belirli standartlaştırılmış mimari formlar uygulanmıştır. Surlar taş temel üzerine kerpiç tuğla ve hatıllarla örülmüştür. Surlar sandık duvar tekniği ile inşa edilmiş olup paralel iki duvarın belirli aralıklarla yerleştirilmiş, enine duvarlarla birbirine bağlanmıştır. Kısacası; kentlerimizde surlar (*Kastenmauer*) kezematlı duvar tekniği ile inşa edilmiştir.⁷⁶ Sur bedenlerinin arasına düzenli sayılabilecek aralıklarla Hattuša' da 14-23 m arasında değişen dışa doğru taşan kuleler yapılmıştır. Bu kuleler hem savunmasız yerlere hem de bütün duvarları güçlendirmek için yapılmıştır. Kare şeklinde yapılan kuleler muhtemelen duvardan 3-4 m yüksekliğindedir. Kerpiç tuğladan yapılmış surların görünümü hakkında bilgi veren kil modelleri bulunmuştur. Bu kil modellerinin biri Boğazköy/Hattuša' da diğeri ise Kuşaklı/Şarišša'da bulunmuştur. Genellikle büyük kaplar da görülen ağız kenarları köşeleri yuvarlatılmış üçgen biçimli mazgal dişli şekildedir.⁷⁷

Hattuša'da kilden yapılmış kule minyatürüne göre Hitit kuleleri üç katlı idi. Zemin kat, ne penceresi ne de boşluğu olan yüksek perde duvar gibidir. Birinci kat, perde duvarının üzerinde, dışarı açılan ana kapıları ve düşman üstüne ok, tas vb. silahlarla müdahale edilebilmesi için iki adet dikdörtgen pencereleri olan kısımdı. İkinci kat ise, savaş mücadelesine sahne olan siperli kısımdı.⁷⁸

Hattuša'da 2003-2006 yılları arasında Hitit sur yapısını canlandırmak ve dayanıklılığını ölçmek amacıyla 65 m'lik sur rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Bu çalışmada yükseklik bilgisi tam bilmemesine rağmen, sur rekonstrüksiyondan 30-40 m daha yüksek olduğu düşünülmektedir.⁷⁹ Ayrıca Seeher, kent surlarının inşasında yaklaşık 300 kulenin yapılması gerektiğini iddia etmektedir.⁸⁰

---

⁷⁵ Mielke 2012,74.

⁷⁶ Mielke 2018, 65-73.

⁷⁷ Seeher 2007, 20.

⁷⁸ Nossov 2008, 17.

⁷⁹ Seeher 2007, 22-23.

⁸⁰ Seeher 2007,2009.

Savunma sisteminin bir parçası olan poternler (*luštani*)⁸¹, sur duvarının altından geçen ve yalancı tonoz tekniğiyle örülmüş tünelimsi geçitlerdir. Bunlar; Alişar, Alacahöyük ve Hattuša'da tespit edilmiştir. Poternler kaçış kapısı olarak kullanılmıştır. Bu poternlerin en güzel örneklerini Hattuša'da görmekteyiz. Büyükkale ve Büyük Tapınak arasında tam 8 adet poternli geçiş vardır. Bir diğer potern de "Kentin Tacı" olarak adlandırılan Yerkapı rampasının altındadır. Hattuša'daki poternler, düz bir çizgide inşa edilmişken, Alacahöyük'tekiler "L" şeklinde inşa edilmiştir.⁸²

Güvenliğin en önemli yapısı hiç şüphesiz kapılardır. Kente giriş- çıkışı sağlama kapılar sürekli kontrol altında tutularak kentin korunması sağlanmaktadır. Hititler kapıların kontrolünü "LÜHAZANNU" isimli görevliler tarafından yapılmaktadır. Hitit kentlerinden Boğazköy/Hattuša'da Kral kapı, Yerkapı, Aslanlı kapı, Doğu-Batı kapı; Alacahöyük'te Sfenksli Kapı; Kuşaklı/Şarišša'da dört kapı bulunmaktadır.⁸³ Hitit kentlerinde bulunan bu kapılar güvenlik fonksiyonunu yerine getirdiğinden dolayı, açılıp kapatılması hususuna dikkat edilmesi gereklidir.

LÜHAZANNU'nun görevi, geceleri kapıları mühürlemek ve kapıları bakırla süngüleyerek kapatmaktadır. Sabah mühürlere dokunulmamış olduğu kontrol edildikten sonra kapılar açılırdı.⁸⁴ Kapı süngülerinin korunması yerlerine uygun şekilde konulması gereklidir. Ayrıca metinlerde geçen bu kapı mühürü arkeolojik olarak doğrulanmaktadır. Kuşaklı/Şarišša kentinin güneydoğu kapısında mühür izleri tespit edilmiştir.⁸⁵ Hititçe çivi yazılı belgelerde kapı süngülerinin ve mühürlerin önemi şöyledir:

"Fakat ayrı[ca, ...] kapı sürgüsü [...] korunmuş o[lsun]. [(Ha)ttuša'(nun)] ka[pı(ları), ki [...], o zaman sürgü[üyü ...] oğlunu ya da [(güv)endiğin] bir kö[(leni) gönder] ve ne zamanki kapı sürgüsü [...] indirilir, o zaman o [...] büyük kapıya [...] ayrıca iyi bir şekil[de gözetlesinler]."⁸⁶

"[Hattuša şehrinin] bütün [kapılarının] sür[güleri] açılı[r açılmaz] sonra [...] kapı sürgülerini getirir [...] ve ye[re ...] sen uyuduğun zaman, kapı sürgüleri [...] asılmış olsun[lar]."⁸⁷

⁸¹ CHD L-N, 88.

⁸² Schirmer 2002, 82.

⁸³ Mielke 2018, 69-77.

⁸⁴ Otten 1983, 134-137.

⁸⁵ Schachner 1999, 77-78.

⁸⁶ CTH 257.1.A. KBo 13.58 II 2-11; CTH 257.1.D. KBo 10.5 II 1-9; Reyhan 2017a, 245.

⁸⁷ CTH 257.1. A. KBo 13.58 II 12-17; Reyhan 2017a, 245.

“Fakat gün ağardığı za[man büyük kapılar]ın bakır sürgüleri kal[dırılınsın]. Ve sen oğlunu ya da bir köleni [açmak için gö]nder. Ne zamanki kapının mührü çevrilir (açılır) ve onun arkasında hangi Hatti şehrinin beyi ise ister bir binbaşı ister herhangi bir beye görev verilmiş (olsun) bunlar kapının mührünü hep birlikte kontrol etsinler ve kapıyı aynı şekilde (uygun olduğu şekilde) açsınlar. Ama bakır sürgüleri senin evine geri getirsinler ve sonra onları yerlerinde tekrar güvenceye al[sınlar].”⁸⁸

Hitit Devleti'nde Dış Güvenlik Tedbirleri

Hitit Devleti sınırları dışından gelebilecek olası saldırı ve tehditlere karşı, uluslararası alanda diplomatik ve askeri ilişkilerinde “Dış Güvenlik” tedbirleri almıştır.

Hititler kendi güvenliklerini komşuları pahasına sağlamaya çalışması ve devletlerin çıkarları doğrultusunda ilişkilerde bulunması, devletlerarası güç mücadelesinin oluşmasına sebep olmuştur. Ayrıca dönemin büyük güçlerinin coğrafi olarak yaklaşması ortak çıkar çatışmasına sebep olmuştur. Bu yüzden Hititler dış politikada varlığını sürdürmek ve çıkarlarını korumak için aldığı bazı tedbirler belgelerine yansıtılmışlardır. Bunlar; Sınır Güvenliği, Yolların Güvenliği başlıkları altında irdelenecektir. Hitit Devleti dış politikada güvenliğin sağlanması için; toprak bütünlüğünü sağlaması, dış tehditlerin belirlenmesi ve devletlerarası güç dengesinin kurulması gerekmektedir.

• Sınır Güvenliği

Hititler, kara parçası üzerinde yaşayan insanları siyasi kimlik olarak ayıran hatlarda ciddi güvenlik tedbirleri almıştır. Devletin sınırları içerisinde emniyetin sağlanması için ön hatlar oluşturulması gereklidir. Düşman devletlere karşı kurulan bu sınır kentlerinin yönetiminde *BĒL MADGALTI* “Askeri Vali” görevlidir. Bu görevliye verilen direktiflerin sınır bölgesinin idaresi ve düşmanlara karşı alınacak güvenlik tedbirlerini içermektedir.

Hitit Devleti'nin başkenti Hattuša'nın kuzeyinde, Kaşka-Hitit sınırı ülkenin en önemli bölgesidir. Zira Kaşkalılar⁸⁹ bağımsız boylar halinde Karadeniz bölgesinde yaşayan, antlaşma veya savaşarak yola gelmeyen Hititlerin daimi düşmanlarıdır. Kaşkalılar sürekli Hitit sınırlarını ve başkent

⁸⁸ CTH 257.1.A. KBo 13.58 II 18-28.

⁸⁹ Detaylı bilgi için bkz. Murat 2016.

Hattuša'yı tehdit etmekteydi. Bu yüzden Hitit kralları hem sınır kenti inşa ettirmek hem de nüfusu az sınır bölgelerinde Hititli yoğunluğunu artırmak gibi politikalar yürütmüşlerdir. Bu politikanın ilki, Hitit kralları Hattuša'ya 150 km uzağındaki Maşathöyük/Tapikka sınır kentini inşa ettirmiştir. Maşathöyük/Tapikka kentinde bulunan çivi yazılı belgelerde, bu kentin sık sık Kaška saldırılarına maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim II. Tuthaliya döneminde, Kaşkalılar tarafından yakılıp yıkılan bu kent, büyük bir ihtimalle I.Şuppiliuma döneminde tekrar inşa edilmiştir. Kısaca sınır kentleri kendilerini ve çevrelerini koruyarak düşmanın direnme gücünü kırarak ve Hitit topraklarına düşmanın girmesini ve başkente ulaşmasının önüne geçecektir.⁹⁰ İkincisi ise, Anadolu'nun kuzeyinde bulunan Tiliura kentidir. II.Murşili döneminde Hitit topraklarının güvenliğini tehdit eden Kaşkalılara karşı devlet istikrarı sağlamak amacıyla NAM.RA'lar yerleştirilmiştir. Böylece Kaška sınırında ve uç bölgede güvenlik sorunu kısmen çözülmüştür. Daha sonra III. Hattuşili'nin Tiliura ile imzaladığı antlaşma da⁹¹ Kaşkalılara karşı Hitit topraklarının sınır güvenliği ve kentin güvenliğinin temini amaçlanmıştır.⁹² Metinde bu kentin nüfusunun Kaşkalılardan ya da savaş tutsaklarından oluşmamasını, ağırlıklı olarak Hititli olmasını istemektedir. Ayrıca etrafından çok fazla Kaška nüfusu barındıran bu kentin içerisine Kaşkalıların girmesi ve geceleme suçtur. Hititler sınırlarından düşmanlarını uzak tutarak ülkenin güvenliğini sağlamaya çalışılmıştır.⁹³

Krallar sınır kentlerini yöneten askeri valiye kaçaklar konusunda dikkat etmelerini ve ülke içinde dolaşmasına izin verilmemesi emretmektedir. Herhangi biri tarafından bulunan kaçak ise askeri valiye teslim edilerek, sorgulanacak ve saraya getirilecektir:⁹⁴

“Kaçaklar meselesinde askeri valilerin tümü için bir talimat olsun (yükümlülük altına koyulsun) ve sonra ülkede emredilmiş olsun. Kim bir kaçak bulursa onu yakalasın ve onu askeri valiye teslim etsin, askeri vali ise onu Majestenin huzuruna göndersin ve kaçağı ül[ke i]çinde serbest bırakmasın.”

“[Ve kaçak olarak bi]linen bir insan memleket içinden [geçmesin ve kim kaçağ]ı bulursa, onun sor[gusu] [yapılsın ve kaçağ]ı iyi bir şekilde sorguya çeksin. O ya bir kaçak[tır veya . . .] gider saraydan bir kimse[dir) ...”⁹⁵

⁹⁰ Özgüç 2002, 466.

⁹¹ CTH 89, Schuler 1965,45-148.

⁹² Bozgun 2017, 54-55.

⁹³ Bryce, 1986, 92.

⁹⁴ CTH 261.2. KUB 26.17 2-7; Alp 1947, 395

⁹⁵ CTH 261.2. KUB 26.17 8-11; Alp 1947, 395.

- ***Yol Güvenliği***

Hitit Devleti, Karadeniz bölgesinin iç kesimleri, Batı Anadolu, Doğu Anadolu, Anadolu'nun güneyi ve Kuzey Suriye bölgesi ile daima hareket halindedirler. Böylesine geniş bir bölgede hareket etmek yolların güvenliğine bağlıdır. Bu yollar hem barış zamanında hem de savaş zamanında korunmaları gerekmektedir. Barış zamanlarında insanların uzun mesafelerden güvenli seyahati, ticari kazançlar, dini görevler, kralların iletişimi açısından yolların güvenli olması gerekmektedir. Savaş zamanlarında ise yolların güvenliği asker sevkiyatının yapılması, ordunun konaklaması, beslenmesi, kentler arasındaki haberleşme açısından son derece önemlidir.⁹⁶

Yolların güvenliğinin temini için bazı fiziki tedbirler almak gerekmektedir. Bu yüzden kentlerde geniş bir noktayı kontrol edebilecek yerlere gözetleme kuleleri inşa edilmiştir. Bu gözetleme kulelerinden 20 km ötedeki düşman görebilmektedir. Bu kuleler arasında haberleşme sisteminin olduğu ve sürekli iletişim halinde olduğu tahmin edilmektedir.⁹⁷

“Uzun yolun gözcüleri gözetleme yerlerini tutsunlar ve şehir korunmuş olsun.”

Krallar yollarda gözcüler görevlendirerek sürekli kontrol altında tutmak istemişlerdir. Bu izciler ana yol üzerinde sürekli nöbet tutarak kente giriş çıkışı kontrol etmektedirler:⁹⁸

“Gözcüler uzun yol üzerindeki gözetleme yerlerini tek[(rar de[vral]sın]lar [ve kent] korunmuş olsun.”

Güvenli yollar üzerine inşa edilen karakollar sayesinde kentlerin güvenliği sağlanmaktaydı. Yolların güvenliği için devriye gezilip düşmana dair bir iz aranmaktadır:

“Herhangi [(gözetleme yeri)] bir garnizona sahipse o korunmuş olsun. [(Ayrıca onlar [(yollar)] da da devriye gezsınler [ve (onlar)] düşmana dair [(işaretleri gözlemlesinler)”

Hitit Devleti yolları sürekli denetim altında tutarak güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Yollardan geçebilecek bir düşmanların izi karşısında derhal sarayın bilgisi olmaktadır:⁹⁹

---

⁹⁶ Reyhan 2014,79

⁹⁷ Reyhan 2014,80.

⁹⁸ Reyhan 2017a, 225.

“Denetlenen yollar ile ilgili meseleye gelince gözcüler düşman varlığına dair bir izle karşılaşır karşılaşmaz derhal haber getirsinler.”

Hititler yolların güvenliğini için görüş acısı en geniş bir noktada gözetleme kuleleri inşa etmiş olmalıdır. Hititçe çivi yazılı belgelerde ^{LÜ.MEŞ} NÍ.ZU olarak bilinen gözcüler düşmana dair bir iz bulduklarında derhal krala haber vermektedir. Böylece askeri güçler saldırıya hazır hale getiriliyor olmalıdır. Diğer taraftan bu düşmanlar Hatti ülkesinde herhangi bir noktaya saldırırsa askeri birlikle üç gün boyunca yolları tutmaktadır. Düşmanın ülkeden tamamen çıkması için yapılan bu operasyonda dışardan düşmanlara yardım gelmemesi de amaçlanıyor olmalıdır. Ayrıca güvenlik endişesiyle üç gün boyunca düşman izi sürülmektedir.

“Yolların güvenliği için yollar açık tutulsun, gözcüler yollarda düşmanın izini takip etsin. “Sonra gözcüler (^{LÜ.MEŞ} NÍ.ZU) yolları açık tutsunlar ve düşmanın izini gözetlesinler, sonra “askeri vali”, nöbetçi birlikler ve gözcüler (^{LÜ.MEŞ} NÍ.ZU) her iki günde bir ... yollar temiz tutulmuş olduğundan gözcüler, düşmanın izini görür görmez, derhal haber getirsinler.”¹⁰⁰

“Fakat şayet düşman bir noktaya saldırırsa o vakit askeri birlikler üç gün boyunca düşmanın izini sürmelidir. Ve onlar üç gün boyunca yolları tutmalıdır.”¹⁰¹

Sonuç olarak, Hitit Devleti'nin varlığını uzun soluklu sürdürmesi ve dönemin güçlü bir devleti olması askeri ve ekonomik gücünün büyüklüğüyle mümkün olmuştur. Ancak Hitit krallarının bu güçlere sahip olmasının yanında siyasi ve idari örgütlenmesini iyi organize etmesine bağlıdır. İşte bu noktada Hitit krallarının “ülkenin güvenliğinin” sağlamak için gösterdiği çabalar mevcuttur. Ancak kralın güvenliği öncelikle temin edilecek, güvenliği temin edilmiş kral ise ülkesinin ve halkının güvenliğini sağlayacaktır. Güvenliği her açıdan sağlanmış, kral “ülkesi ve iktidarını” güçlendirmiştir.

Yukarıda çeşitli belge gruplarından anlaşılacağı üzere, Hitit Devleti'nin “güvenlik algısı” çok katmanlı bir olgudur ve en dış katmanı olan sınırların güvenliği son derece önemlidir. Hitit kralların güvenlik endişesi oluşturduğu sınırlar idari, siyasi ve sosyal yönden diğer bölgelerden ayrı tutulmakta ve yönetilmektedir. Ayrıca Hitit Devleti'nde güvenlik odaklı bir yönetim sisteminin olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁹ Reyhan 2017b,38.

¹⁰⁰ KUB 13.2. 2-6; Reyhan 2016, 87.

¹⁰¹ Reyhan 2017a, 225.

Kaynakça ve Kısaltmalar

- Aktüre S., *Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri*, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997.
- Alp S., *Hitit Çağında Anadolu: Çivi yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Tübitak Yayınları, Ankara 2001.
- Alp S., "Hitit Kralı IV. (?) Tuthaliya'nın Askeri Ferman", *Belleten* XI/43, TTKY, 1947, s.383-402.
- Alparslan M., II. Muwattali ve Dönemi, İstanbul Üniversitesi *Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Doktora Tezi*. İstanbul 2007.
- Archi, A., "Hittite Religious Landscapes", *Sacred Landscapes of Hittites and Luwians, Proceeding of the International Conference in Honour of F. Pecchioli Daddi*, Florence, February 6th-8th 2014, *StAs* 9, 2015, s.11- 25.
- Beckman G., The city and country in Hatti. In H. Klengel and J.Renger (eds) *Landwirtschaft im alten Orient: ausgewählte Vorträge der XLI. Rencontre Assyriologique Internationale*, Berlin, 4-8.7.1994, *Berliner Beiträge zum Vorderen Orient* 18. Berlin: Dietrich Reimer 1999.
- BoTU: E.Forrer, *Die Boghazköi-Texte in Umschrift*, Leipzig.
- Bozgun Ş., CTH 89: Çiviyazılı Belgelerde Hitit Sınır Kenti Tiliura (I), *Archivum Anatolicum (ArAn)*, 11/1 2017, s.29-74.
- Bryce T.R., *Hittite Warrior*, New York, Osprey Publishing 2007.
- Bryce T.R., *Life and Society in the Hittite World*, New York, Oxford University Press 2002.
- CHD: Güterbock, H.G., H. A. Hoffner and Tp.J. van den Hout (eds.) *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*. Chicago, Oriental Institute of the University of Chicago.
- CTH: Laroche, *Catalogue des Textes Hittites*, Paris 1971.
- Çınar B., *Devlet Güvenliği, İstihbarat ve Terör*, Ankara: SAM Yayınları 1997.
- Çınaroğlu A., Çelik D., *Atatürk ve Alacahöyük*, Ankara Ekici Form Ofset Matbaacılık 2010.
- Dinçol M.A., "Hitit Yasalarının Ana Çizgileri ve Eski Önasya Hukuku ile Etkileşimi", *Anadolu Araştırmaları*, S. 12, 1990, s. 83-100.
- Duru M., , Ortaköy (SE Çorum) Yöresinin Jeolojik İncelemesi, Doktora Tezi, (Basılmamış) Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara 1993.
- Erol H., "Kültepe Metinlerine Göre Asurlu Tüccarların Can ve Mal Güvenliği", *Mısır- Hitit Ebedi Barış Antlaşması(Kadeş) ve Eski Önasya'da Barış*, E.Ü. *Kapadokya Araştırma Merkezi*, Kayseri 2007, s. 135-149.
- Friedrich J., "Reinheitsvorschriften für den hethitischen König, *Altorientalische Studien*" *MAOG* 4, 1928/29, s.46-58.

- Günbattı C., “Kültepe’den Akadlı Sargon’a Air Bir Metin”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 16-22 Eylül 1996*, Ankara 1998, s.261-279.
- Günbattı C., *Kültepe - Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No:89, Kayseri 2012.
- Günbattı C., Kültepe’de Bulunmuş İki Antlaşma Metni”, *Belleten* C. 69, S. 256 2005, s. 759-784.
- Güterbock “The Deeds of Šuppiluliuma a Told by his son Muršili II” *JCS* 10, 41-68, 75-98, 1956, s.101-130.
- Hoffmann I., *Der Erlass Telipinus*, TH 11, Heidelberg 1984.
- HW²: Friedrich J., Kammenhuber A., Hoffmann I., *Hethitisches Wörterbuch*, 2nd ed. III Lieferung 14: H Heidelberg 2000.
- HZL: C.Rüster - E.Neu, , *Hethitischen Zeichenlexion*, Wiesbaden 1989.
- Imparati F., *Hitit Yasaları*, İtalyan Kültür Heyeti, (Çev. E. Özbayoğlu) Ankara, 1992.
- Karağuz G., *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti’nin Siyasi Antlaşma Metinleri*, Çizgi Kitapevi Yayınları 48, Konya 2002.
- Kınal F., *Eski Anadolu Tarihi* , Ankara 1998.
- Mielke D.P., “Hittite Fortifications Between Function and Symbolism”, *Understanding Ancient Fortifications Between Regionality And Connectivity United states of Kingdom* 2018 s.63-81.
- Mielke D.P., *Fortifications and Fortification Strategies of Mega Cities in the ancient near east*”, Proceeding of the 7th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East 12-16 April 2010, the British Museum and UCL London Vol. 1. Mega-cities Mega sites, The archaeology of consumption disposal Landscape, Transport communication, Wiesbaden 2012, s. 74-91.
- Murat L., *Anadolu’da Kaşkalar*, Hel Yayınları, Ankara 2016.
- Müller Karpe V., “Kuşaklı- Şarišša’da Büyük Tapınağın Bira İmalathanesi”, *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri* 2005, s. 555-574.
- Neu. E., *Der Anitta – Text*, Studien zu den Boğazköy Texten 18, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1974.
- Nossov K.S., *Hittite Fortifications c.1650-1700 BC.*, Westminser, Osprey Publishing 2008.
- Omura S., “Kaman Kalehöyük’teki M.Ö. II. Binyıl Yuvarlak Siloları”, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, İstanbul, 2013 s. 290-295.
- Otten H., Der Anfang der HAZANNU-Instruktion”, *Or.* 52, 1983, s.134-137.
- Özgüç T., *İnandıktepe- Eski Hitit Çağında Önemli bir Kült Merkezi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

- Özgüç T., “Maşathöyük: Kaşka Sınır Bölgesinde Bir İdari Merkez”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk*, Bonn 2002, s.466-467.
- Puhvel J., *Hittite Etymological Dictionary Vol. 3 Words beginning with H*, Trends in Linguistics, Mouton De Gruyter, Berlin New York 1991.
- Reyhan E., “Şapinuwa Şehrinin Yol Güvenliği Üzerine Bir İnceleme”, 4. *Çorum Kazı ve Araştırma Sempozyumu*, Çorum 2014, 77-103.
- Reyhan E., Bēl Madgaltı: Hitit İdari Yapısında Bir Askeri Vali, *Memleket Siyaset Yönetim (MSY) C. 11, S. 25*, 2016, 83-97.
- Reyhan E., *Hitit Devletinde Yönetim ve Siyaset Direktif, Yemin ve Sadakat*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2017a.
- Reyhan E., “Hititlerde Yol Güvenliği Üzerine Bir İnceleme: Şapinuwa Kenti Örneği”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 155, 2017b, s.35-50.
- Schachner A., Grabungen am Südost-Tor. In A. Müller- Karpe, Untersuchungen in Kuşaklı 1998. *Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft* 131, 1999, s. 69–79.
- Schachner A., “Hitit Başkenti Hattuşa'nın Yakın Çevresiyle İlişkisi”, 4. *Çorum Kazı ve Araştırma Sempozyumu*, Çorum 2014, s.11-44.
- Schirmer W., “Şehir, Saray, Tapınak: M.Ö. 2. ve 1. Bin Hitit Mimarisinin Özellikleri”, *Hititler ve Hitit İmparatorluğu: Bin tanrılı Halk*, Bonn, Kunst-Und Ausstellungshalle 2002, s.481-486.
- Schuler von E., *Die Kaskäer*, Ein betrag Zur Ethnographie des alten klenasien, Berlin 1965.
- Seeher J., *Hattuşa Kerpiç Kent Suru Bir Rekonstrüksiyon Çalışması*, Ege Yayınları, İstanbul 2007.
- Seeher J., *Boğazköy-Hattuşa 1999 Yılı Çalışmaları, 22. Kazı Sonuçları Toplantısı (22-26 Mayıs 2000 İzmir)*, c. I, Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, 2001, s.303-314.
- Seeher J., “Hitit Krallarının Ambarları: Devlet Hazinesi ve Güç Kaynağı Olarak Tahıl Depolama”, *CollAn* 14/2015, s.189-203.
- Singer I., “The AGRIG in the Hittite Texts”, *AS* 34, 1984, s. 97-127.
- Sipahi T., “Anadolu'da Gıda Kültürü'nün 3500 Yıllık Geçmişi”, *Gıda Mühendisliği Dergisi*, S. 41, 2015, s. 35-47.
- Sommer F. - Falkenstein, A., *Die Hethitisch-akkadische Bilingue des Hatlusilis I (Labarna II)*, (Abhandlungen der Bayer. Akademie der Wissenschaften, ph.-h. Abt., Neue Folge, Heft 16), München 1938.
- Süel A., “Belgelere Göre Hitit Tapınakları Nasıl Korunuyordu?”, *X. TTKY, IX. Dizi*, Ankara, 1990, s.515-522.
- Süel A., *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri İle İlgili Bir Direktif Metni*, AÜDTCFY, Ankara 1985.
- Süel M., *Bir Hitit Başkenti Ortaköy Şapinuva*, Ankara 2008.

- Süel M., Ortaköy Şapinuwa B Binası, *In Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethiologie*, Würzburg, 4-8 Oktober 1999, ed G. Wilhem, 679-84, Studien zu den Boğazköy Texten 45, Wiesbaden: Harrasowitz 2001.
- Turgut Y., Hititçe Çivi Yazılı Metinlerde Dericiler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 42, I – 2 2002, s. 211-219.
- Turgut Y., “Urşu Kuşatması Metni’nin Yeniden Değerlendirilmesi”, *Anadolu/Anatolia* 31,2006, s. 43-55.
- Ünal A., *Hititler Devrinde Anadolu I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.
- Ünal A., *Hititler Devrinde Anadolu III*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2005.
- Ünal A., *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*, Hitit Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, Çorum 2014.
- Ünal A., *Hititçe-Türkçe Türkçe- Hititçe Büyük Sözlük Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte* Bilgin Kültür Sanat Yayınları 2016.
- Yıldırım T., Sipahi T., “2001 Yılı Yörüklü/Hüseyinde Tepesi Kazısı”, *24. Kazı sonuçları Toplantısı C. II* 2003., s.259-266.